

Semennûdî’de Halvet Anlayışı*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ**

Özet

Halvet, seyr u sülûk yoluna giren müridin, gûnahtan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için, belirli bir mekânda belli bir süreliğine kendisini ibadete vermesi olarak tarif edilir. Tasavvuf ehli de eserlerinde bu konuyu ele almışlar ve halvete girecek müridin halvetten önce yapması gereken hazırlıklar, müridin halvete gireceği mekânın özellikleri ile müridin, halveti boyunca yapacağı ibadetler ve uyması gereken kurallar gibi hususlar üzerinde durmuşlardır.

Muhammed b. Hasan es-Semennûdî de tarikat âdâb ve erkânı ile ilgili önemli bilgiler verdiği eserlerinde halvet konusunu ele alır. Semennûdî, eserlerinde, müridin halvete girmeden önce yapması gereken hususları, halvete girilecek mekânın özellikleri, müridin, halvet esnasında yapacağı ibadetler, halvet esnasında uyması gereken âdâb ile halvet esnasında müridin kalbine gelen havatır ve bunlardan kurtulma yolları ile ilgili bilgiler verir.

Anahtar kelimeler: Semennûdî, Halvet, Uzlet, Havatır

Abstract

Seclusion is described as the disciple’s giving himself worship in a certain space and time in order to avoid sin and worship better as he has entered into the path of the journey. People of sufism also deal with this subject and dwell on those issues such as the preparations the disciple should make before seclusion, the features of the space the disciple enters into seclusion, the worships he will make during his seclusion and the rules he should obey.

* Bu makale *Muhammed b. Hasan es-Semennûdî’nin Hayatı Eserleri ve Tarikat Âdabı ile İlgili Görüşleri* adlı doktora tezinden uyarlanarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı (msirinayis@hotmail.com)

Muhammed b. Hasan es-Semennûdî also deals with the subject of seclusion in his works that give important information about the rules and conventions of the cult. Semennûdî gives information in his works about the issues the disciple should make before entering into the seclusion, the features of the space to be entered into the seclusion, the worships the disciple makes during the seclusion, the morals he should obey during the seclusion, the memoirs coming into the heart of the disciple during the seclusion and the ways of salvation from those.

Key Words: Semennûdî, Seclusion, Reclusion, Memoirs.

Giriş

Muhammed b. Hasan es-Semennûdî, Mısır'ın Semânûd şehrinde dünyaya gelmiş, ilk tahsilini burada yapmış, Kur'ân-ı Kerim ve bazı dinî metinleri ezberledikten sonra yirmi yaşlarında Ezher'e gitmiştir. Ezher'de Mustafa Kemâleddin Bekrî'nin halifesi Muhammed b. Salim el-Hifnî'ye intisab etmiş ve ondan Halvetiyye tarikatı icazetini almıştır. Semennûdî'nin, bağlı olduğu tarikatın silsilesi, Mustafa Kemâleddin Bekrî vasıtasıyla Karabaş-ı Velî, Şâbân-ı Velî ve oradan Cemal Halvetî'ye ulaşır.¹

Semennûdî'nin, tarikata girmek isteyen müritler için tarikat âdâb ve erkânı ile ilgili önemli bilgilerin yer aldığı *el-Âdabu's-seniyye limen yurîdû tarikate's-sâdâti'l-halvetiyye*² ile *Tuhfetu's-sâlikîn ve delâletu's-sâirîn li minhâci'l-mukarrabîn*³ adlı iki önemli eseri vardır. Müellifimiz, bu eserlerinde tarikata girmek isteyen müritler için lazım olan bilgileri verirken riyazetin bir unsuru olarak halvet konusunu ele alır. Burada müridin halvete girmeden önce belli bir uzlet süreci yaşaması gerektiğini, halvete girmeden önce yerine getirilmesi gereken şartları, halvet yapacağı mekânın özellikleri ve nasıl bir yer olması gerektiği, müridin halvet esnasında yapacağı ibadetler ve uyması gereken âdâb ile halvet esnasında kalbine havatır türünden gelen şeyler ve bunlardan kurtulma yolları gibi hususları ele alır.

¹ Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bakınız, Mehmet Şirin AYIŞ, *Muhammed b. Hasan es-Semennûdî'nin Hayatı Eserleri ve Tarikat Âdâbı İle İlgili Görüşleri* Basılmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez danışmanı, Prof. Dr. İsa Çelik, Erzurum 2015.

² Geniş bilgi için bakınız, Mehmet Şirin Ayış, “Muhammed b. Hasan es-Semennûdî ve Âdabu's-Seniyye Limen Yurîdû Tarikate's-Sâdâti'l-Halvetiyye Adlı Eseri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2015, S. 8.

³ Geniş bilgi için bakınız, Mehmet Şirin Ayış, “Muhammed b. Hasan es-Semennûdî ve Tuhfetu's-Sâlikîn ve Delâletu's-Sâirîn li Minhâci'l-Mukarrabîn Adlı Eseri”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2015, C. III, S. 6.

Biz de bu çalışmamız ile tarikata girmek isteyen müritler için tarikat âdâb ve erkânı ile ilgili önemli bilgiler veren Muhammed b. Hasan es-Semennûdî'nin, eserlerinde halvet anlayışını ele alarak, tarikatlarda eğitimin bir parçası olarak kabul edilen ancak günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bu ve benzeri tarikat eğitiminin fiili unsurları ile ilgili pratiklerin yeniden hatırlanmasına katkıda bulunmayı amaçladık.

1- Bir Tasavvuf Kavramı Olarak Halvet

Halvet, lügatte, bir kimse ile yalnız kalmak, ıssız yerde yalnız kalmak, tenhaya çekilmek gibi anlamlara gelir.¹

Tasavvuf ıstılahında ise, ne bir meleğin, ne de herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hakk ile sırren (mânen) konuşmak, rûhen sohbet etmek anlamlarına gelir.² Yine günahattan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek anlamında da kullanılmıştır.³ Geniş anlamda halvet, büsbütün yalnız durmak, تنها yerde kalmak, ibadet, zikir ve riyazet ile meşgul olmak üzere تنها bir hücreye kapanma gibi anlamlara gelir.⁴

Halvet'in kaynağı konusunda Kur'an'da ismi geçen peygamberlerin özellikle de Hz. Musa ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in hayatlarındaki i'tikaf sûfilere ilham kaynağı olmuştur. Bir görüşe göre Hz. Musa, İsrailoğulları Mısır'da iken Allah'ın Firavunu helak edeceği ve kendilerine bir kitap getirmek üzere Allah'a münacatta bulunduğu kaydedilir. Allah da bu görüşmeden önce Hz. Musa'ya otuz gece süre verip sonra buna on gün daha ekler.⁵ Bunun üzerine Hz. Musa Allah ile mükâlemeye gitmeden önce tam kırk gün oruç tutar ve ibadet eder. Daha sonra kardeşi Harun'u yerine vekil bırakır ve Tûr dağına gider.⁶

Halvetin tarihi konusunda sûfilere delil olarak kabul ettikleri diğer bir olay ise Hz. Peygamberin, Peygamberlikten önce Hira mağarasındaki ibadet ve yaşantısıdır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber vahye hazırlanma döneminde tam bir uzlet ve halvet hali yaşamıştır. Hz. Aişe'nin rivayetine

¹ İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, XIV, 237; Asım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, Mabaa-i Osmaniye, İstanbul 1304, III, 805; Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, TTK Basımevi, Ankara 1988, I, 603.

² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 206.

³ Süleyman Uludağ, "Halvet" *DİA*, TDV Yay., XV, 386, İstanbul 1997.

⁴ Şemseddin Samî, *Kamûsu't-Türkî*, Dersaadet, İstanbul 1317, s. 587; İsmail Rasûhî Ankaravî, *Minhacü'l-fukarâ Mevlevî Âdâb ve Erkânı Tasavvuf İstılâhları*, haz., Safi Arpağuş, Vefa Yayınları, İstanbul 2008, s. 276.

⁵ Araf, 7/142.

⁶ Ebu Hafs Şihabuddin Ömer b. Muhammed Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif, Tasavvufun Esasları*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul ts., s. 263.

göre Hz. Peygambere ilk vahiy başlangıcı uyku halinde, salih rüya şeklinde olmuştur. Daha sonra kalbine yalnızlık sevdirdi. O da belirli bir süre Hira mağarasında ibadet etti.¹ Hz. Peygamberin Hira mağarasında yapmış olduğu bu uzlet ve halvet hali tasavvuftaki halvetin tarihi kaynağı olarak kabul edilir.²

Halvet, bazen de toplumun bozulması, din ve ahlâk dışı davranışların yaygınlaşması, zulüm ve haksızlıkların artması gibi olumsuz gelişmelere karşı verdikleri mücadelenin başarıya ulaşamayacağı kanaatine varan bazı zâhid ve sûfilerin, hiç değilse kendilerini kurtarmak ve daha fazla günaha girmemek için bir köşeye çekilmeyi, zorunluluk bulunmadıkça toplum arasına girmemeyi tercih etmeleri şeklinde de ortaya çıkmıştır. Bir kısım zâhid ve sûfiler daha da ileri giderek evlerini terk etmişler, mezarlıklarda, viranelerde, harabelerde, hatta bazıları mağaralarda yaşamaya başlamışlardır. Hatta bu şekilde mağaralarda yaşayanlar bu yüzden "şikeftiyye" diye de tanınmışlardır.³

Bazı mutasavvıflara göre ise tasavvuf anlayışında halvet kadar sohbet ve hizmet de önemlidir. Sohbet ve hizmet için insanların arasında ve toplumun içinde bulunmak gerekir. Bundan dolayı İbrâhim b. Edhem, Dâvûd et-Tâî ve Fudayl b. İyâz gibi zâhidlerin halvet hayatını tercih etmelerine karşılık Saîd b. Müseyyeb, Abdullah b. Mübârek ve Şa'bî gibi zâhidler sohbetin daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Bazı mutasavvıflar da hayatlarının bir bölümünü halvette geçirmişler, bir bölümünü de sohbet ve hizmete ayırmışlardır. Tekke mensuplarından kimi halvet, kimi sohbet, kimi hizmet ehlidir. Hatta bu zümrelerin bir kısmı aynı tekkede aynı zamanda birlikte yaşamışlar ve böylece halvetten, sohbetten ve hizmetten beklenen fayda hâsıl olmuştur.⁴

Bununla beraber Kur'an-ı Kerim, sürekli devam eden bir halvet hali olan hayattan ve insandan kaçıp ayrı yaşamayı değil, halkın ve hayatın içinde yaşamayı öğütlemektedir. Bu şu anlama gelir, inanan insan, ileride daha iyi hizmet yapmak için, hayatının belli bir döneminde halvete girer. Dolayısıyla insanın celvette istenen ve özlenen sonuca ulaşabilmesi için halvet tecrübesini iyice görmüş olması lazımdır. Zira Allah Resulü de

¹ İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kelam, Beyrut ts. I, 25; Ebü'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif Zebidî, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Mütercim, Ahmet Naim, Ankara 1982, Hadis nr:3.

² Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 1985, s. 77.

³ Ebu'n-Nasr Abdullah b. Ali et-Tûsî Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996, s. 527; Ebû Bekr Muhamn'med b. İbrahim el-Buhârî, Kelâbâzî, *et-Taarruf li- mezhebi ehli't-tasavvuf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, s. 21.

⁴ Uludağ, "Halvet", XV, 387.

nübevetten önce Hira mağarasında bir halvet dönemi yaşamıştır. Bu yüzden insanlığa yönelik büyük hizmetlerin hazırlık devreleri hep bir arınma ve halvet döneminden geçerek gelişmiştir.¹

Halvet, kavramı tarihi süreç içerisinde farklı aşamalardan geçmiştir. Her ne kadar halvet dendiğinde Halvetiyye tarikatı akla gelse de, halvetin tarihi, Halvetiyye tarikatından öncesine dayanır. Zira halvet, bir tarikata ad olarak ortaya çıkmadan önce İmam Gazalî (v.505/1111), Muhyiddin Arabî (v.661/1263), Mevlâna Celâleddin Rûmî (v.673/1274), Ahmed Yesevî (v.576/1161), Hacı Bektaş-ı Veli (v.646/1248) ve Hacı Bayram Veli (v.833/1430) gibi birçok mutasavvıf tarafından uygulanmıştır.² Bu yüzden halvet kavramını belli bir tarikata ait bir unsur veya pratik olarak değil, tasavvuf tarihi içerisinde birçok mutasavvıf tarafından uygulanan tarikat eğitiminin bir parçası olarak görmek lazımdır.

Nefis terbiyesinde ve Allah'a vasıl olmada bir vasıta olarak kabul edilen halvet, meşhur sûfilerce belli prensiplere bağlı olarak tatbik edilegelmiş ve buna "halvet çıkarma" denmiştir. Halvet çıkarma işi ekseriyetle kırk gün müddetle yapıldığı için buna "erbaîn çıkarma" da denir.³ Tasavvufta halvet çıkarma işi, şeyhin kontrolünde ve belli kurallara bağlı olarak yapılır. Şeyh, derviş ile beraber halvethâneye girer, burada kendisine dua eder ve dervişi orada belli bir süre ibadet etmek üzere yalnız bırakır. Halvet süresi içerisinde derviş zarurî ihtiyaçları hariç dışarı çıkmaz, kimseyle konuşmaz, zikirle meşgul olur ve bütün vaktini ibadet ile geçirir. Bu arada halvethânedeki uyması gereken kurallara uygun olarak kalmaya devam eder. Süresi dolduğu zaman, şeyhi yanına girer ve halveti boyunca gördüğü rüyaları kendisinden dinler ve bu rüyaları tabir eder. O gün bir kurban kesilir ve derviş halvethaneden çıkarılır. Daha sonra yıkanır, çamaşırlarını değiştirir. O gün veya ertesi gün kesilen kurbanın etinden yer ve dinî ziyafette bulunur.⁴

Halvet konusunun daha iyi anlaşılması için bu kavramın uzlet kavramı ile olan ilişkisine bakmak lazım. Çünkü halvet ve uzletin ilk dönemlerde aynı anlamda kullanılması, daha sonraki dönemlerde anlam

¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1998, s. 310-314.

² Mustafa Aşkar, *Niyazi Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 184,185; Kadir Özköse, "Tarikatların Ortak Unsurları" Editör, Kadir Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*, s. 229, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 232.

³ Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvûfî Hayat Hediye-tü'l-İhvan Halvetilik Örneği*, Mehmed Nazmi Efendi, İnsan Yayınları, İstanbul 2005, s. 79.

⁴ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara 1983, I, 713; Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995, 126.

yakınlığının devam etmesi nedeniyle bazıları bu iki kavramın aynı şeyi ifade ettiğini söylemiş, bazıları da farklı olduğunu söylemişlerdir.¹

Uzlet, sözlükte, bedenlen veya kalben bir şeyden uzak durmak, sakınmak, gibi anlamlara gelir.² Tasavvufta ise günaha girmemek ve daha çok ibadet etmek gayesiyle toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak demektir. Buna halvet ve inziva adı da verilir. Uzlet, hayatın akışı içinde küçük zaman dilimlerinde, iç murakabe, iç muhasebe için yapılır.³

Mânevî-ruhî bir eğitim metodu olarak uzlete bütün din ve mezheplerde yer verilmiştir. Hz. Peygamber'e halvetin sevdirdiği, uzletten hoşlandığı için vahiy gelmeden önce Hira mağarasında inzivaya çekildiği, daha sonraki dönemlerde zaman zaman itikâfa girdiği bilinmektedir. Zâhid ve sûfiler hayatlarında uzleti önemli kabul ederken Resûl-i Ekrem'i örnek almışlardır.⁴

Uzletin esas maksadı nefsi terbiye ve ıslah edip Hakk Teâlâ'nın yakınlığını kazanmaktır. Bu niteliği taşımayan uzlet ve halvet hayatına itibar edilmez. Allah'a ait yalnız ve tek olma sıfatının tecellisine mazhar olanlar, halk içinde iken de daima uzlette ve halvette bulunur. Zira uzlet, âbid, zâhid ve ârifler arasındaki ortak bir değerdir. Ancak âbid ve zâhidler daha çok toplumdan yüz çevirip âhirete önem veririrken ârifler ve âşıklar Hakk'a gönül vermek için uzlete çekilir.⁵

Sahih bir uzlette dört haslet lazımdır. Uzletin her bir harfi bu hasletlere delalet eder. Mesela uzletin (ayn) harfi, ilme; (ze) harfi, zühde; (lam) harfi, lillah için olmasına; (te) harfi, takvaya delalet eder. Zira ilim olmazsa, uzlet, zillet olur; zühde, illet olur. Bu ikisi olmadığı zaman da uzlet meşakkat olur. Eğer Lillah için ve takva dairesinde olsa o zaman da uzlet, izzet ve riyâset olur. Yani uzletin her bir harfi bir şarta delalet eder. Dolayısıyla kim uzlete niyet ederse bu dört şart ona vacip olur.⁶

Tasavvuf ehli uzlet konusunda genel manada iki farklı görüş beyan etmişlerdir. Bir kısmı uzletin faydalı olduğunu belirtmiş; diğer bir kısmı ise insanlar arasına katılmanın yani ihtilatın daha faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

¹ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 380.

² Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev: Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul 2007,, s. 1006.

³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 543; Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 1997, s. 121.

⁴ Uludağ, "Uzlet", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2012, XXXXII, 256.

⁵ Uludağ, "Uzlet", s. 257.

⁶ Ankaravî, s. 281.

Kuşeyrî, uzletin faydalı olduğunu söyleyenlerdendir. Kuşeyrî'ye göre uzletin âdâbı, evvelâ şeytan kişiyi vesvese ve desise ile azdırmanın diye tevhid akidesini sapasağlam muhafaza edecek ilimleri tahsil etmek, sonra işi muhkem bir esas üzerine bina etmek için farzları eda etmeye yarayan şer'î bilgileri öğrenmektir. Hakikatte uzlet kötü huylardan ayrılmaktır. Uzletin tesiri ikamet yerini değiştirmede değil, kötü vasıfları değiştirmede aranmalıdır. Bunun içindir ki, arif kimdir sorusuna kâin ve bâin (birlikte ve ayrı) olan kimsedir, yani zahiren halk ile beraber bulunduğu halde sırren onlardan ayrı olan kimsedir, diye cevap verilmiştir.¹

Ebû Talib el-Mekkî de uzletin faydalı olduğunu söyleyenlerdendir. Mekkî'ye göre insanlarla sürekli iç içe olup ibadete rağbet etmeyen ve gaflet denizinde yüzenlerle beraber olmanın en kötü yanı; onları göre göre imanın zayıflamasıdır. Çünkü insanlar arasında çoğunluğu teşkil edenler, iyilik ve takva üzere değil kötülük ve saldırganlık üzere yardımlaşanlardır. Zira kulları tevbeden uzaklaştıran ve istikamet üzere iken eğrilten şeyler şu üç şeyle hülâsa edilebilir: kazanma, harcama ve biriktirme. Bütün bu fiiller, halk ile irtibatlı işlerdendir. Bunların varlığı da halkın varlığına bağlıdır. Onlardan uzaklaşmak ise, bu fiillerin azalmasına ve ortadan kalkmasına zemin hazırlar.²

İmam-ı Gazâlî ise uzletin faydalı olduğunu savunanlar ile uzletin afet olduğunu savunanların delillerini ele alır ve uzun uzun izah eder. Gazâlî'ye göre uzletin başlıca faydaları: İbadet için vakit bulmak, halkın içine karışmaktan ötürü günaha girmekten kurtulmak, fitne ve husumetten kurtulmak, halktan gelecek eziyet ve ithamlar kurtulmak, halkın senden ümitleri ve senin de halktan beklentilerinin kesilmesi, ahmak kimseleri görmekten ve ahmaklıklarının ağırlığını çekmekten kurtulmak.³

Gazâlî'ye göre uzlete çekilmenin afetleri ise şunlardır: Kendisine farz olan ilimleri öğrenmekten mahrum kalmak, nefsi kırmak için insanlardan gelecek eziyetlere katlanmaktan mahrum kalmak, cenaze, hasta ziyareti, cuma ve bayram namazlarından mahrum kalmak, halktan ayrı yaşadığı için tevazu sahibi olmaktan mahrum kalmak, halka karışmak suretiyle tecrübe elde etmekten mahrum kalmaktır.⁴

¹ Ebu'l-Kasım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, s. 197.

² Ebu Talib Mekkî, *Kutü'l-Kulûb (Kalplerin Ağızı)*, Çev: Yakup Çiçek, Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2011, I, 392-402.

³ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *İhyau Ulumi'd-Din*, Tercüme, Sıtkı Güle, Huzur Yayınevi, İstanbul 2012, II, 506-526.

⁴ Gazâlî, II, 528-538.

Gazâlî, uzlet faydalı mıdır yoksa zararlı mıdır hususu ile ilgili görüşünü de şu şekilde belirtir: Halkın bu husustaki ihtilâfı, evlenmek veya evlenmemek hususundaki ihtilafına benzer. Biz nikâh bölümünde nasıl ki bu durum, haller ve şahıslara göre değişir demiştik. Aynen bunun gibi uzlet de bu işi yapacak kimsenin içinde bulunduğu duruma göre değişen bir iştir. İçinde bulunduğu durum ve şartlara göre kimisi için uzlet faydalı, kimisi için de zararlı olabilir.¹

Semennûdî'ye göre ise uzlet, salık olan kişinin Mevlâ ile sohbeti tercih etmesinden dolayı mahlûkattan uzaklaşıp yalnız kalmasıdır. Çünkü uzlet, vuslat ehli ile bu yolun yolcularının sıfatıdır. Tasavvuf yoluna girmiş bir müridin yapması gereken ilk iş hemcinslerinden uzak durmasıdır. Yoksa kurtuluşa ermesi çok zordur. Devamlı insanların içinde olmak, onların gereksiz konuşma ve hezeyanlarından başka bir şey kazandırmaz. Öyleyse ilim öğrenmeli, zaruri işlerin dışında insanların içine karışmamalı ve onlardan uzak durmalıdır.²

Halvet ve uzlet ile ilgili bu anlatılanlardan sonra, şimdi konunun daha iyi anlaşılması için tasavvuf ehline göre halvet ve uzletin birbirinden farklı yönlerini ele alalım:

1- Mutasavvıflara göre, uzlet, halvete göre daha genel bir anlam ifade eder. Halvet ise uzletten daha özel bir anlam taşır. Zira halvet şekil ve görünüş yönüyle bir nevi itikâftır. Halvetin, itikâftan farkı, itikâf sadece mescitte olur. Halvet, mescidin dışında da olur.

2- Uzlette süresi belli olmayan bir yalnızlık ve halktan uzaklaşma vardır. Halvetteki yalnızlık ise sürelidir.

3- Halvet, başkalarından ayrı kalmaktır, uzlet ise nefisten, nefsin çağırdığı hallerden ve bir de kişiyi Allah'tan uzaklaştıracak her şeyden ayrı kalmadır.

4- Halvetin, uzletten farklı olarak birtakım şartları ve âdâbı vardır. Halvetin âdâbına uyulmazsa istenen sonuç elde edilmez. Dolayısıyla halvetin şartlarına uyulup uyulmama durumuna göre, kalpte, ya keşif ve ilham meydana gelir, ya da vesvese ve iğva meydana gelir.³

Görüldüğü gibi, uzlet ve halvet her ne kadar birbirine yakın anlamda kullanılıyor gibi görünse de aslında yapılış durumlarına göre farklı şeyler

¹ Gazâlî, II, 564.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 31a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 57a.

³ İsfahânî, s. 1006; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 543; Sureverdi, s. 329; Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 220; Necdet Tosun, *İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, Tez Danışmanı, Hasan Kamil Yılmaz, s. 95-115.

ifade etmektedirler. Yine uzlet olayı da devamlı yapıldığı zaman zararı faydasından çok olduğu halde, neticesi bu işi yapacak kişinin durumuna göre değişir. Bu yüzden sûfiler insanlardan uzak bir şekilde devamlı inziva anlamına gelecek uzlet yerine, halvet çile veya erbâin denilen, insanı ibadete alıştıran ve belli bir süre içerisinde yapılan yalnızlığı tercih etmişlerdir.¹

2- Halvete Girmeden Önce Yapılması Gerekenler

Semennûdî, tarikat yolunda nefis terbiyesi yapmak isteyen mürid için halvete girmeden önce yapılması gereken bazı hususlar olduğunu belirterek şöyle der:

1- Halvete girmeden önce insanlardan uzak durmalısın ki nefsin yalnızlığa, az yemeye, az içmeye ve uykusuzluğa alışsın. İnsan bu şekilde halktan uzaklaşıp Allah (c.c) ile baş başa kalırsa tevbe etmeye, dua ve niyaza, huşu içerisinde Allah'a yalvarmaya, kalbini hile ve aldatmadan, kıskançlıktan ve riyadan arındırmaya vakit bulur. İnsan ancak bu sayede halktan uzak durup, halktan hiç kimseye de bağlanmadan sadece şeyhine bağlanmak suretiyle şeyhi ile sağlam bir kalbî rabıta kurar.

2- Müridin halvetten önce bu şekilde insanlardan uzak durması sonucunda eğer şeyh, müritte harikulade bazı haller müşahede ederse bu durumu Allah'ın müride açmış olduğu ilk müşahedeler ve ilahî lütuflar olarak kabul eder ve müridin halvete hazır olduğuna kanaat eder.

3- Mürid, yaptığı bu uzlet sonucunda kendisini halvete girmeye hazır hissederse halvete girer. Ancak kalbinde Allah'tan başkasına karşı bir ilgi veya dünyaya karşı bir muhabbet meydana gelse uzlete devam eder ta ki kalbi halvete hazır hale gelene kadar. Çünkü bu durumda mürid, uzletin şartlarından biri olan dünyadan kalbi alakayı kesme işini gerçekleştirmeden halvete girmiş demektir.²

Semennûdî'nin buradaki yaklaşımından da anlaşıldığı gibi müridin halvetten önce evvela uzlet halini yaşaması gerekir. Uzlet neticesinde kendisini kalben ve ruhen halvete girmeye hazır hisseder ve şeyhi de onda bu hâli müşahede ederse halvete girmesine izin verir.

Semennûdî'ye göre mürid, uzlet halini tamamlamadan halvete giremez. Halvete giremeyen de celvete ulaşamaz. Çünkü halvet neticesinde celvete, uzlet neticesinde ise halvete ulaşılır. Mürid, himmeti neticesinde uzlete ulaşır. Tevfik-i ilahî neticesinde himmete ulaşılır. Tevfik-i ilahî ise Allah'ın kuluna ibadet etme güç ve kudretini vermesidir.³

¹ Serrâc, s. 527.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 32a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 58a.

³ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 32a.

Müellifimize göre sufiler halvet için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartlardan bir kısmı halvet mekânı ile ilgili, bir kısmı müridin halvet esnasında yapacağı ibadetlerle ilgili, diğer bir kısmı ise müridin halvet esnasında uyması gereken âdâbla ilgilidir.

3- Halvet Mekânı İle İlgili Şartlar

1- Mürid, halvet evine girmek için şeyhinden izin almalı, şeyhinin izni olmadan halvet evine girmemelidir.

2- Halvet evine, insanlar kendi nefsinin şerrinden ve zararından; kendisi de insanlardan gelecek olan şer ve zararlardan emin olmak niyetiyle girmelidir.

3- Halvet evine girerken, mescide girmiş gibi besmele çekmeli ve Allah Teâlâ'ya tam bir teslimiyet içerisinde girmelidir.

4- Şeyhin, müridin halvete gireceği yerde iki rekât namaz kılması gerekir. Bu, müridin bu işte muvaffak olmasını kolaylaştırır.

5- Halvet mekânının, güneş ışığı almayan loş bir yer olması gerekir.

6- Yüksekliği, bir adam boyu kadar, uzunluğu, secde edecek kadar, genişliği ise içinde oturabilecek kadar olmalıdır.

7- İçinde dışarıya açılan herhangi bir delik veya pencere olmamalıdır.

8- Kapısı, kible yönünde ve insanların seslerinden uzak bir yerde olmalıdır. Kapısı yüksek olmamalı, orta yükseklikte ve anahtar güvenliği olan yani açılıp kapanması güvenli olan bir kapı olmalıdır.

9- Halvete gireceği oda, içinde insanların yaşadığı mamur bir evin odası da olabilir.

10- Halvet yapacağı odada kapıya yakın bir yerde geceleme şartıyla yanında herhangi birilerinin bulunması da mümkündür. Ancak içeride bulunan kişi halvette bulunanın kalbini başka şeylerle meşgul etmeyecek şekilde durmalı, içeride çok fazla hareket edip halvette bulunanın kalbini zikirden alıkoymamalıdır. Keza halvette bulunan kişi de halvette iken fazla hareket edip kendi dikkatini dağıtıp kalbini başka şeylerle meşgul etmemelidir.¹

4- Müridin, Halvet Esnasında Yapacağı İbadetlerle İlgili Şartlar

1- Mürid, halveti sırasında oruç tutmalı, ancak iftarda az yemeli ve gücü yettiğince suyu da az içmelidir. Çünkü yeme ve içmenin misali rüzgâr ile ateş gibidir. Nasıl ki rüzgâr estikçe ateşin alevi gürleşir aynen bunun gibi

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 32a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 58b.

fazla yemek de su ihtiyacını beraberinde getirir. Dolayısıyla çok fazla yeme ve içme kalbi zayıflatır.¹

2- Halveteyken camiye gitmeli ve namazlarını cemaatle kılmalıdır. Çünkü mutasavvıflara göre halvete girmekten amaç Allah Resulü (s.a.v)'e tabi olmaktır. Hâlbuki cemaatle namaz kılmayı terk etmek Allah Resulü (s.a.v)'e tabi olma noktasında büyük bir eksiklik olur. Böyle bir durumla ilgili olarak Sühreverdî şöyle dedi: Bir gün halvette kaldığı için aklı karışmış olan birini gördük. Bunun sebebi muhtemelen cemaatle namaz kılmayı terk etmesi ve namazdan sonra insanların içine karışıp yanlarında oturmamasından kaynaklanıyordu.

3- Halveteyken sadece farz namazlarla yetinmemeli, sünnet namazlarını da kılmalıdır. Ayrıca hadesten taharetten sonra da iki rekât namaz kılmalıdır.

4- Mürid, halveti boyunca tarikatın bütün evradını eksiksiz olarak yerine getirmelidir.²

5- Oruçlu olduğu zamanlarda yemek ve içmek için bir şeyler hazırlamaya vakti yoksa iftarını, kuru üzüm, badem veya bir bardak su ile açmalı, daha sonra namaza durmalıdır. Namazını âdâb ve erkân üzere kıldıktan sonra kendisine yiyecek bir şeyler hazırlar.

6- Eğer yanında kendisine hizmet eden birileri varsa hizmetçisi, kendisine tuzsuz veya çok az tuzlu bir pirinç çorbası yapar. Çorbanın yanında yiyeceği ekmeğe mümkünse arpa unundan değilse buğday unundan ve tuzsuz olmalı.

7- Yemek işini eğer yetiştirebilirse yatsı namazından önce yapar. Eğer yatsı namazı gecikecekse önce yatsı namazını kılar sonra yemeğini yer.

8- Bazı şeyhler halvete giren kişinin yemeğinin hayvansal gıda barındırmaması gerektiği şartını ileri sürmüşlerdir.³

9- Kendisini her daim Allah'ın murakabesi ve gözetimi altında hissedip O'nun huzurunda olduğunu düşünmesi için kalbi devamlı zikir ile meşgul olmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ kutsi hadiste "*Ben, beni zikredenle beraberim*"⁴ buyuruyor.

10- Halveti boyunca "La İlahe İllallah" zikrine devam etmelidir. Cüneyd-i Bağdadî ve bir gurup sûfî bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Daha sonra gelen bir kısım sûfîler ise "Allah" isminin zikredilmesini tercih etmişlerdir. Bu konuda en uygun olan şey müridin zikir esnasında nefsinde etkisini

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 32b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 58b.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 33a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 59a.

³ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 33b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 59b.

⁴ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amma iştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1932, I, 232.

gördüğü zikir hangisi ise onunla zikreder. Eğer “La İlahe İllallah” isminin etkisini görürse onunla zikreder. Yok, eğer “Allah” lafzının etkisini daha çok görürse bu defa da bu isimle zikir eder.

11- Mürşid şeyhler, mürid için tarikatta seyr u sülûk yolunda zikirten daha kısa, daha güvenilir ve açık bir yol olmadığı konusunda icma etmişlerdir. Dolayısıyla müridin farz ve sünnet olan amellerinin dışında başka bir şeyle meşgul olmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

12- Bütün amellerinde ihlâslı olmalıdır. Zira ihlâs, riya ve gizli şirki ortadan kaldırır. Çünkü riya ve gizli şirk ameli yok eder.¹ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “*Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbinin ibadetine hiçbir şirk karıştırmasın*”²

5- Müridin, Halvet Esnasında Uyması Gereken Âdâbı

1- Mürid, halvet esnasında sırtını duvar ve benzeri bir şeye yaslamamalı, baston ve benzeri şeylere dayanmamalıdır. Zira kendisine rehavet çöker ve uykusu gelir. Çünkü sâlikin uyanık olması lazımdır.

2- Kendisine binlerce çeşit kerâmet arz edilse bile nefsinin kerâmetlere bağlamamalıdır. Ancak Allah’tan kendisine gelen varidatı edep dairesi içinde kabul eder. Bununla beraber kendisine gelen varidata da takılıp kalmamalıdır. Çünkü kişi kendisine neyi gaye edinirse orada takılır kalır.

3- Halvet odasında yüzü devamlı kibleye dönük şekilde ve abdestli olarak oturmalıdır. Çünkü abdest apaçık bir nurdur.³

4- Şer’i bir zaruret olmadıkça zikir dışında sükût halinde olmalıdır. Çünkü gereksiz konuşma ameli siler ve kalpteki nurun gitmesine sebep olur.

5- Abdest ihtiyacı için halvet mekânının dışına çıktığı zaman sadece önüne bakmalı, ihtiyacı olan şeylerin dışında hiçbir şeye bakmamalıdır. Zira tasavvuf ehli fazla yiyip içmeyi hoş görmedikleri gibi, gereksiz olarak sağa sola bakmayı da hoş görmemişlerdir. Bununla beraber gece vakti dışarı çıktığında soğuk havaya karşı kendisini koruması ve zikrine bir halel gelmemesi için başını bir örtü veya sargı ile sarmalıdır.⁴

6- Halvetteyken uyku kendisine galip gelinceye kadar uyumamalıdır. Uykunun kendisine galip gelmesinin alameti ise zikir yaparken ne dediğini anlamayacak hale gelinceye kadardır. Mürid bedeninin istirahati için uyumamalıdır. Eğer güç yetirebiliyorsa uzanarak değil oturarak uymalıdır. Çünkü uyku vücutta rehaveti arttırır. Rehavet ise uzuvları canlı ve diri

¹ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 33a; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 60a.

² Kehf, 18/110.

³ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 33a; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 60a.

⁴ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 33b; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 60b.

olmaktan uzaklaştırıp yorgun hale getirir, terbiyeden mahrum bırakır ve kalbi bulandırır. Bunun neticesinde de ruhun melekût âlemlerine terakkisi geç olur ve halvetten beklenen netice hâsıl olmaz.¹

7- Kitap ve sünnetin şartlarına göre kendisine seyr u sülûk yaptıracak olan şeyhine karşı tam bir kalbî rabita kurmalı ve kendisinden bu işin ilmini tam bir teslimiyet üzere öğrenmelidir. Çünkü şeyhi, müridin Allah Resulü (s.a.v)'e ulaşmasında bir aracı ve bir kapı hükmündedir. Bu noktada şeyh, Allah Resulü (s.a.v)'in halifesi sayılır. Dolayısıyla gerek zahirî, gerekse batinî olarak tam bir teslimiyet ile şeyhine riayet etmesi vaciptir.

8- Halveti müddetince şeyhinden başkasıyla konuşmamalıdır. Çünkü bu durum, halveti ifsad eder. Eğer şeyhi kendisine bir hizmetçi tayin etmişse hizmetli ile en fazla dört kelime, duruma göre üç, iki veya bir kelimeyle konuşmalıdır. Çünkü halvet süresi içinde konuşmak halveti bozar ve kulun Allah (c.c) ile olan birlikteliğine zarar verir.²

9- Halveti boyunca şeyhinden başka halvet kapısını çalan hiç kimseye halvet kapısını açmamalıdır. Şayet kapıyı çalan şeyhi ise eğer güç yetirebilirse Kuran'dan bir ayet ile ona cevap vermelidir. Konuştuğu bu kelimeyle de zikri kastetmelidir.

10- Halveti için belli bir süre tayin etmemeli, nefsinin kırk gün dolduktan sonra halvetten çıkmaya alıştırmamalıdır. Eğer nefsinde halvetten çıkma noktasında bir meyil olur ve mürid de nefsinin buna alıştırsa kırk günü doldu mu halveti biter. Dolayısıyla mürid nefsinin kaldığı yerin kendisi için kıyamete kadar bir kabir olacağını kabul ettirmelidir. Bu da çok ince bir nokta olup ancak kemâlat noktasında belli bir makama gelmiş kişilerin dikkat edeceği bir husustur.³

Semennûdî'ye göre mürid, halvetten çıktıktan sonra üç aşamalı bir yol izlemelidir:

1- Mürid, kendisini tamamen halvete, yani münzevi ve yalnız bir hayata alıştırmamalıdır. Halvetten sonra eş, dost ve yakınlarıyla hayatta kaldığı yerden devam etmeli ve kendisini toplumdan soyutlamamalıdır.

2- Halvetten çıktıktan sonra zikir ve salih amellere devam etmeli, kendisine zikri ve salih ameli yoldaş yapmalı ta ki dünya ve dünyaya ait şeyler kalbine girmesin. Yani halvetteki alışkanlıklarını terk etmemelidir.

3- Hayatının kalan kısmını kendisi için manevî bir halvet kabul etmeli, bir taraftan normal günlük hayatına devam etmeli, diğer taraftan da halvette elde ettiği alışkanlıklarını yaşamalı, dilini zikirle, kalbini de Allah (c.c) ile meşgul etmeye alıştırmalıdır. Bu durumda mürid, sureti ve cismi ile

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 34a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 61a.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 36b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 65a.

³ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 37a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 65b.

ağyarın içinde ve onlarla beraberken, ruh ve manasıyla da Allah (c.c) ile beraber olmaya başlar. Çünkü halvet insanın kalbini temizlemesi, oraya Allah (c.c) sevgisini yerleştirmesi, dilini zikre, vücudunu da ibadete alıştırması için yapılıdır.¹

Semennûdî'ye göre eğer mürid halvette iken kalbi Allah (c.c) ile beraberse ve çıktıktan sonra da bu hal devam ediyorsa ister halvette olun ister halvetin dışında fark etmez. Çünkü kalbi her yerde Allah (c.c) ile beraber olma duygusuna alışmıştır. Ancak halvette iken kalbi Allah (c.c) ile beraber oluyor, dışarı çıkınca kalbindeki bu duygu değişiyorsa o zaman dışarı çıktıktan sonra amellerine dikkat etmeli, kalbini Allah'tan alıkoyacak şeylerden uzak durmalıdır. Bütün bunlar da müridin himmeti ve Allah'ın tevfiği ile mümkün olur.²

6- Halvet Esnasında Kalbe Gelen Havatır

Semennûdî, halvette olan müridin kalbine gelecek olan havatırlar hakkında bilgi sahibi olup ona göre davranması için de havatır bahsini halvete girme konusu ile beraber ele almıştır.

Havatır, lügatte; hatırlama, anma, fikir, insanın içinde duyduğu ses gibi anlamlara gelir. Tasavvuf ıstılahında ise, kalplere gelen hitap manasında bir şeydir. Havatır bazen Hakk cihetinden, bazen melek, bazen nefis, bazen de şeytanın insanın kalbine bir mana getirmesi ile olur. Havatır, Hakk cihetinden olursa buna “Hatır-ı Hakk”, melek cihetinden gelirse buna “İlham”, nefis cihetinden gelirse buna “Hevâcis”, şeytan cihetinden gelirse buna da “Vesvese” denir.³

Sühreverdî, *Avarifü'l-Maarif* adlı eserinde konu ile ilgili hem Kur'ân-ı Kerim'den, hem de hadis-i şeriflerden delil getirmek suretiyle şu bilgileri nakletmektedir: İbn Mesud Allah Resülü (s.a.v)'den şöyle rivayet etti: “Muhakkak şeytanın ve meleğin insanoğlu üzerinde yönlendirici bir etkisi vardır. Şeytanın etkisi, kötülüğe sevk etmeye ve Hakk'ı yalanlamaya, meleğin etkisi ise hayra sevk etme ve Hakk'ı tasdik etmeye yöneliktir. Gönlünde meleğe ait hayra yönelik te'siri hissedenden kimse, bunu Allah'tan bilsin ve Allah'a hamd etsin. Gönlünde kötülük tarafına çekmeye çalışan bir te'sir hissedenden kimse de şeytandan ve onun şerrinden Allah'a sığınsın”⁴ buyurdu ve ardından şu ayeti okudu: “Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 37b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 66b.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 37b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 67a.

³ Kuşeyrî, s. 177.

⁴ Tirmizî, *Tefsiru Sureti'l-Bakara*, 35.

*cimriliği telkin eder. Allah (c.c) ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vadeder. Allah (c.c) her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.”*¹

Bir başka haberde şöyle rivayet edilmiştir: “Şeytan insanoğlunun kalbine gelir. Eğer insan Allah’ı zikrederse geri döner ve gizlenir. Eğer insan Allah’tan gafil olursa insanın kalbini işgal eder, ona vesvese verir ve kötülöklere doğru teşvik etmeye başlar.”²

Kur’ân-ı Kerim’de de bu hususla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: “Kim Rahman’ın zikrine karşı kör olursa ona bir şeytani musallat ederiz; artık o (şeytan), onun (yanından ayrılmaz, ona sürekli olarak kötülöklere telkin eden) arkadaşı olur. O (şeytan) lar onları yoldan çıkardıkları halde bu (zikre karşı kör olanlar) doğru yolda olduklarını sanırlar. Nihâyet (zikrimize karşı körlük edip yoldan çıkan o adam) bize geldiği zaman (kendisine kötü arkadaşlık yapan şeytana) der ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğru (doğu ile batı) arası kadar uzaklık olsaydı da (seni hiç görmeseydim) meğer ne kötü arkadaşmışsın sen.”³

Bir başka ayette ise şöyle buyurulmuştur: “Allah’tan korkanlar, kendilerine şeytandan gelen bir vesvese dokunduğu zaman (Allah’ın emir ve yasaklarını) düşünür, hemen (gerçeği) görürler.”⁴ Doğru yola gitmek isteyen mürid bu hususları bilip, gönlünde doğan ve kendisini belli yönlerde çekmek isteyen havatırı birbirinden ayırt etmek durumundadır.⁵

Semennûdî havatırı şöyle tarif eder: İnsanın zihnine ve kalbine gelen her şeydir. Ona göre insanın zihnine ve kalbine bir gün ve gecede ortalama 1072 havatır gelir. Semennûdî’ye göre bu tür havatırı da beş ana başlık altında toplamak mümkündür:

Birincisi, Allah (c.c) ile beraber olma hali, buna “hitap” denir.

İkincisi, melek ile beraber olma, buna “ilham” denir.

Üçüncüsü, kalbi tefekkür halinde olma, buna “hatif” denir.

Dördüncüsü, şeytan ile beraber olma, buna “vesvese” denir.

Beşincisi, nefis ile beraber olma buna, “hevâcis” yani akla gelen şey denir.

Bunlardan birincisi ve ikincisi insanı Allah’a yaklaştırır. Dört ve beşinci cihetlerden gelen ise içinde muhalefet olan duygulardır.⁶

¹ Bakara, 2/268.

² Suyûtî, *el-Camiu’s-Sağîr*, II, 36.

³ Zuhruf, 43/36-38.

⁴ A’râf, 7/201.

⁵ Havatır konusunda daha geniş bilgi için bkz.. Sühreverdî, s. 573-584.

⁶ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 34b; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 62a.

Semennûdî, insanın kalbine gelen havatırın hangisinin Rahmanî, hangisinin ise şeytanî olduğunu anlamak için temel bazı ayırıcı özelliklerin olduğunu belirtir ve şöyle der:

1- Eğer hatıra gelen şeyden sonra kalbinde manevi bir lezzet hâsıl olursa, havatırı melekten gelen ilham türündendir. Zira melekten gelen havatır ibadete teşvik içindir.

2- Hatıra gelen şeyler duygularını tahrik ediyorsa, bu havatır şeytandan olur. Zira şeytan günahları süslü göstermek ister.

3- Bazen de şeytan kişiyi ibadete çağırır. Hem ibadet ve zikri hem de günahı beraber teşvik eder. Bu durumda mürid hatırına gelen şeyin şeytandan mı melekten mi geldiğini karıştırır. Mürid, bu durumda şuna dikkat etmelidir: Melekten gelen havatırdan sonra bir sükût ve sükûn hali hâsıl olur. Ancak şeytandan gelen havatırdan sonra üzüntü meydana gelir.

4- Kalbinin üzerinde bir savlet yani güç ve kuvvet varsa bu durumda şeytan ve nefis ona müdahale edemezler, meleğin de bir itirazı söz konusu olamaz. Bu durumda hatırına gelen şey yani havatırı Allah'tan gelmiştir. Çünkü Allah (c.c) her şeyiyle kalplerin sahibidir ve kalpler Allah'ın elinde tıpkı zayıf bir avın güçlü bir avcının elinde çaresizliği gibi çaresizdirler.¹

Müridin kendisine gelen havatırla ilgili bilmesi gereken önemli hususlar

Müellifimize göre müridin havatırla ilgili bilmesi gereken önemli bazı hususlar da vardır. Eğer mürid havatırla ilgili kalbe gelen bu hususları bilmezse bu yolda başarılı olamaz. İnsan, yaşadığı sürece kalbine devamlı hatıralar geliyor ve gelecektir. Önemli olan kalbe gelen bu şeylerin hangisinin ne anlama geldiğini bilmek ve nerede ne yapılması gerektiğinin bilgisine sahip olmaktır. Semennûdî, eserinde havatır konusu ile ilgili olarak müridlerin dikkat etmeleri gereken hususları şu şekilde sıralamıştır:

1- Mürid, başlangıçta hayır ve şer cinsinden hatırına gelen her şeyi kalbinden ve kafasından çıkarıp atmalıdır. Kendisini hayallere kaptırmamalıdır. Çünkü hatıra gelen her şey insanın kalbini zikirden uzaklaştırır ve mahrum bırakır. Özellikle tasavvuf yoluna yeni girmiş müridler, kafa ve kalplerine gelen bütün hatıraları terk etmelidirler. Çünkü yola yeni girmiş bir mürid, hatırına gelen şeylerin kendisine zarar ve faydasını veya hangisinin iyi hangisinin kötü olduğunu fark edemez.²

2- Halvete yeni başladığı esnasında kendisine gelen havatır için bu nefsimdendir veya bu şeytandandır veya bu diğer havatır çeşididir diyemez. Çünkü mürid, henüz kendisine gelen havatırı birbirinden ayıracak seviyeye gelmemiştir.

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 34b; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 62a.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 34a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 61b.

3- Bu yolda esas olan müridin kendisine gelen havatırı tanınmasıdır. Yani hangi havatırın Allah'tan, hangisinin nefisten veya hangisinin şeytandan geldiğini tıpkı olgunlaşmış meyve ile acı ve ham meyveyi birbirinden ayırt eder gibi ayırt edecek seviyeye gelmesidir.

4- Kendisine gelen havatırın kaynağını yani hangi cihetten geldiğini idrak edemez ve şeyhine yanlış bilgiler verirse, şeyh ile mürid arasında bir irtibatsızlık ve itimatsızlık meydana gelir ve mürid halvetinde başarılı olamaz. Zira bu işin başı sonuna benzer. İşin başı hastalıktır. Sonu ise sıhhat bulmadır. Başlangıçta kalp hastadır. Eğer sahasında uzman bir şeyh onu tedavi ederse sıhhat bulur ve sağlıklı olur. Kalp sağlıklı olursa bu durumda müridin elde edeceği ilahî varidatlar ve kalbine gelen havatır ile müridin hangi havatırın hangi cihetten geldiğini bilmesi de sıhhatli olur.

6- Kalbine gelen varidatları idrak etmesi, hangi havatırın nerden geldiğini bilmesi hususu şeyh ile mürid arasındaki irtibatı ve müridin şeyhine tamamen tabii olmasını netice verir.¹

7- Dolayısıyla akıl ve kalbine gelen havatırı bilmesi mürid için önemli hususların başında gelir. Çünkü mürid, ancak bu havatırı iyi bilirse nefis ve şeytan düşmanlarına karşı halvet süresi boyunca kendisini korumaya çalışır. Özellikle Allah'ın koruması dışında kalanların çokça düşüp kayboldukları bu devirde, bu daha da önemli hale gelmektedir. Ne var ki Allah'ın koruduğu kişiler ne kadar da azalmış.²

Kalbe gelen havatırın anlaşılması için takip edilecek yol

Semennûdî'ye göre, kişi bazen kendisine gelen havatırın nerden geldiğini anlamıyor ve bu konuda bir kafa karışıklığı yaşıyor olabilir. Bu durumda şöyle bir yol takip etmelidir:

1- Kendisine gelen havatırı şeriatın terazisi ile tartсын. Eğer kendisine gelen havatır farz ve nafil cinsinden bir şey ise onu hemen yerine getirsin. Yok, eğer kendisine gelen havatır haram veya mekruh cinsinden bir şey ise onu hemen terk etsin, kalbinden atsın ve bu konuda nefsinin hevasına karşı çıksın.

2- Kalbe gelen şeyin varidat mı, yoksa havatır mı olduğu ise şöyle anlaşılabilir. Kalbe gelen varidat, şimşek gibidir, görünür sonra aniden kaybolur. Hâlbuki kalbe gelen havatır varidattan daha çok devam eder. Varidatın süresi bir an veya bir saattir. Ama havatır böyle değildir. Havatırın süresi bazen bir gün veya daha fazla sürebilir. Havatırın alameti, etkisinin kalpte üç gün devam etmesidir.

3- Kendisine gelen havatırın nefisten mi yoksa şeytandan mı olduğunu anlamak için de şöyle bir yol takip eder: Hatırına gelen şeyler

¹ Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 37a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 65b.

² Semennûdî, *Tuhfetu's-Sâlikîn*, vr, 36a; *Âdâbu's-Seniyye*, vr, 64a.

kalbinde bir üzüntü ve göğsünde bir daralma ve sıkıntı meydana getiriyorsa o zaman havatırı nefisinden gelen şeylerdir. Çünkü nefis isteklerinde ısrarcı olur ve kolay kolay insanı rahat bırakmaz. Ancak şeytandan gelen havatırda durum böyle değildir. Şeytan, seni bir günah işlemeye çağırır, sen o işi yapmamak suretiyle ona muhalefet edersen bu defa sana başka bir günah işletmek için seni kandırmaya çalışır. Çünkü şeriata muhalif olan bütün davranışlar şeytana göre aynıdır.¹

Kalbe gelen kötü havatırdan kurtulmanın yolu

Semennûdî, kalbe gelen kötü havatırdan kurtulmanın yolu ile ilgili olarak da şöyle der:

1- Mürid, havatır kendisine hücum edip kendisini Rabbine ibadetten alıkoyduğunda evvela temizlik için abdest tazeler.

2- Eğer havatır kalbinden gitmezse bu defa yüksek sesle zikir yapmaya başlar ve yavaş yavaş sesini azaltarak kalbinden havatırı atmaya çalışır.

3- Eğer bu yaptığı da fayda vermezse, bu defa şeyhinin himmetine teveccüh eder ve şeyhinden himmet ister.

4- Eğer himmetten sonra havatır gider tekrar geri gelirse bu defa elini göğsüne koyup yedi defa “Sübhane’l-Meliku’l-Kuddûsu’l-Faalu’l-Hallâku” diye dua eder. Sonra da şu ayeti okur: “ *O dilerse sizi ortadan kaldırır ve yepyeni bir halk getirir. Bu, Allah’a güç değildir.*”² Denildi ki vesveseden sonra üç veya yedi defa salâvat getirmek faydalıdır.³

Semennûdî, müridin kalbine gelen havatır karşısında Allah’a ait bazı isimlerle dua etmesi ile ilgili olarak da şöyle der:

1- Mürid, kalbini, havatırın istilasına karşı korumak için önce abdest almalı ve “Ya Kadir” ismi celili ile zikir yapmalı.

2- Eğer halvete giren kişinin bedeninde bir halsizlik olur da kendisini zayıf ve güçsüz hissederse bir duş alsın ve peşinden yedi defa “Ya Kavî” ismi celili ile zikir yapsın. Şüphesiz Allah Teâlâ kendisine hem zahiri hem de batini güç verecektir.

3- Eğer halvete giren kişi kendisinde açlık hali, şüphe hali veya havatırın düzensizliğinden dolayı bir kafa karışıklığı hali yaşıyorsa abdest alıp yedi defa “Ya Emin” , yedi defa da “Ya Hadî” ismi celillerini zikretsin. Şüphesiz Allah (c.c), açlığını giderecek, havatırı düzensizlikten çıkıp düzenli ve anlamlı hale gelecek, içinde bulunduğu zaman dilimi de şüphelerden uzak, daha saf ve duru hale gelecektir.⁴

¹ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 35a.

² İbrahim, 14/19–20.

³ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 36a; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 64b.

⁴ Semennûdî, *Tuhfetu’s-Sâlikîn*, vr, 36b; *Âdâbu’s-Seniyye*, vr, 64b.

Bütün bu anlatılanlara baktığımız zaman şunu söyleyebiliriz: Tasavvufta halvet tarikata girip sülük yapmak isteyen mürid için önemli bir deneyim ve tecrübedir. Ancak bu durum belli bir dönem için şartlarına uygun olarak yapılmalıdır. Bu süreç bittikten sonra mürid hayatına halvette elde ettiği manevi kazanımlarla kaldığı yerden devam etmelidir.

Sonuç

Bu çalışmamızda, halvet anlayışını ele aldığımız Muhammed b. Hasan es-Semennûdî'ye göre tarikat yolunda nefis terbiyesi yapmak isteyen mürid için halvete girmeden önce yapılması gereken bazı hususlar vardır. Buna göre mürid, halvete girmeden önce insanlardan uzak durmalı, nefisini yalnızlığa, az yemeye, az içmeye ve uykusuzluğa alıştırmalıdır. Eğer mürid, yaptığı uzlet sonucunda kendisini halvete girmeye hazır hissederse halvete girer. Ancak kalbinde Allah'tan başkasına karşı bir ilgi veya dünyaya karşı bir muhabbet meydana gelse, kalbi halvete hazır hale gelene kadar uzlete devam eder.

Semennûdî'ye göre mürid, halvet evine girmek için şeyhinden izin almalı, halvet evine, insanlar kendi nefsinin şerrinden ve zararından; kendisi de insanlardan gelecek olan şer ve zararlardan emin olmak niyetiyle girmeli, halvet evine, mescide giriyormuş gibi besmele çekmeli ve Allah Teâlâ'ya tam bir teslimiyet içerisinde girmelidir. Şeyh, müridin halvete gireceği yerde iki rekât namaz kılmalıdır. Halvet mekânı ise, güneş ışığı almayan loş bir yer olmalı, yüksekliği bir adam boyu kadar, uzunluğu, secde edecek kadar, genişliği ise içinde oturabilecek kadar olmalıdır. İçinde dışarıya açılan herhangi bir delik veya pencere olmamalıdır. Kapısı, kible yönünde ve insanların seslerinden uzak bir yerde olmalıdır. Halvete gireceği oda, içinde insanların yaşadığı mamur bir evin odası da olabilir.

Semennûdî'ye göre mürid, halveti sırasında oruç tutmalı, camiye gitmeli ve namazlarını cemaatle kılmalı, sadece farz namazlarla yetinmemeli, sünnet namazlarını da kılmalı, halveti boyunca tarikatın bütün evradını eksiksiz olarak yerine getirmelidir. Mürid, kendisini her daim Allah'ın murakabesi ve gözetimi altında hissedip O'nun huzurunda olduğunu düşünmesi için kalbi devamlı zikir ile meşgul olmalıdır. Halveti boyunca "La İlaha İllallah" zikrine devam etmeli, bütün amellerinde ihlâslı olmalıdır. Zira ihlâs, riya ve gizli şirki ortadan kaldırır. Çünkü riya ve gizli şirk ameli yok eder. Mürid, halvetten çıktıktan sonra kendisini tamamen halvete, yani münzevi ve yalnız bir hayata alıştırmamalı, zikir ve salih amellere devam etmeli, hayatının kalan kısmını kendisi için manevî bir halvet kabul etmeli, bir taraftan normal günlük hayatına devam etmeli, diğer

tarafından da halvette elde ettiği alışkanlıklarını yaşmalı, dilini zikirle, kalbini de Allah (c.c) ile meşgul etmeye alıştırmalıdır.

Semennûdî, halvette olan müridin kalbine gelecek olan havatırlar hakkında bilgi sahibi olup ona göre davranması için de havatır bahsini halvete girme konusu ile beraber ele alarak müride bu konuda lazım olan bilgileri verir.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzilü'l-ilbâs amma iştehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1932.
- Ankaravî, İsmail Rasûhî, *Minhacü'l-fukarâ Mevlevî Âdâb ve Erkânı Tasavvuf Istilâhları*, haz., Safi Arpaguş, Vefa Yayınları, İstanbul 2008.
- Asım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, Mabaa-i Osmaniye, İstanbul 1304.
- Aşkar, Mustafa, *Niyazi Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Ayiş, Mehmet Şirin, “Muhammed b. Hasan es-Semennûdî ve Âdabu's-Seniyye Limen Yurîdû Tarikate's-Sâdâti'l-Halvetiyye Adlı Eseri”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2015.
- _____, Mehmet Şirin, “Muhammed b. Hasan es-Semennûdî ve Tuhfetu's-Sâlikîn ve Delâletu's-Sâirîn li Minhâci'l-Mukarrabîn Adlı Eseri”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2015.
- _____, Mehmet Şirin, *Muhammed b. Hasan es-Semennûdî'nin Hayatı Eserleri ve Tarikat Âdâbı İle İlgili Görüşleri* Basılmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez danışmanı, Prof. Dr. İsa Çelik, Erzurum 2015.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyau Ulumi'd-Din*, Tercüme, Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, İstanbul 2012.
- İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kelam, Beyrut ts.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut ts.
- İsfahânî, Ragıb, *el-Müfredât, Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, Çev: Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul 2007.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 1985.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Buhârî, *et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kasım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.
- Mekkî, Ebu Talib, *Kutü'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, I-IV, Çev: Yakup Çiçek, Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2011.

- Özköse, Kadir, “Tarikatların Ortak Unsurları” Editör, Kadir Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*, s. 229, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1998.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1983.
- Semennûdî, Muhammed b. Hasan, *el-Âdâbu’s-seniyye limen yurîdû tarikate’s-sâdâti’l-halvetiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, Nu: 218.
- _____, Muhammed b. Hasan, *Tuhfetu’s-sâlikîn ve delâletu’s-sâirîn li minhâci’l-mukarrabîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, Nu: 002460.
- Sühreverdî, Ebu Hafs Şihabuddin Ömer b. Muhammed, *Avârifü’l-Maârif, Tasavvufun Esasları*, trc. Hasan Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Şemseddin Samî, *Kamûsu’t-Türkî*, Dersaadet, İstanbul 1317.
- Tosun, Necdet, *İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Tûsî, Ebu Nasr Abdullah b. Ali, *el-Lüma’ İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.
- Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1995.
- _____, Osman, *Osmanlılarda Tasavvûfî Hayat Hediyeü’l-İhvan Halvetilik Örneği*, Mehmed Nazmi Efendi, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
- Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- Uludağ, Süleyman, “Halvet” *DİA*, TDV Yay., XV, 386, İstanbul 1997.
- _____, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 1997.
- Zebidî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Mütercim, Ahmet Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1982.